

*Майя НІКОЛАЄВА,
кандидат політичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0056-0553>

*Наталія КАДУК
кандидат політичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8502-0040>

СТРАТЕГІЧНА АВТОНОМІЯ ЄС: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

В сучасному глобалізованому світі, де спостерігається ускладнення взаємовідносин та посилення взаємозалежності між різними учасниками міжнародних відносин в усіх сферах життєдіяльності суспільства, на особливу увагу заслуговує питання реалізації стратегічної автономії Європейського Союзу як одного з пріоритетів його спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Ідея стратегічної автономії передбачає підвищення рівня самостійності дій Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони для захисту своїх інтересів, що означає прагнення ЄС бути спроможним діяти на міжнародній арені автономно, не покладаючись на допомогу партнерів, на кшталт США. Фактично стратегічна автономія означає, що ЄС має підвищувати свою здатність діяти самостійно, якщо це необхідно, і разом з партнерами, якщо це можливо.

Виникнення ідеї стратегічної автономії пов'язують із Францією, яка, як єдина країна-член ЄС, що володіє ядерною зброєю та має місце постійного члена в Раді безпеки ООН, залишається найпалкішим її прихильником. Разом з

тим, слід відзначити, що ставлення до цієї ідеї серед країн ЄС виявилось неоднаковим, деякі держави, такі як Німеччина та Італія підтримують необхідність стратегічної автономії Союзу в сучасному світі, тоді як Данія, Люксембург, Нідерланди та Швеція ставляться до цієї ідеї з обережністю, розуміючи, що це вимагатиме більше зусиль та фінансових витрат з боку ЄС та його членів.

Незважаючи на це у 10-х роках XXI ст. ідея стратегічної автономії ЄС актуалізувалася в контексті пошуку відповідей на нові виклики міжнародній безпеці, геополітичні зсуви у світі, зміни у пріоритетах зовнішньої політики США, і, як наслідок, необхідності для ЄС брати на себе більше відповідальності за власну безпеку, не покладаючись у цьому питанні тільки на НАТО.

Зростанню популярності ідеї стратегічної автономії ЄС сприяли, зокрема, переорієнтація зовнішньополітичних пріоритетів США на протистояння з КНР, скептичне ставлення Президента США Д. Трампа до перспектив розвитку НАТО, підвищення інтересу США до Індостанського регіону та створення оборонного союзу AUKUS (США, Велика Британія, Австралія) за часів правління Дж. Байдена, агресія Росії проти України та поява інших викликів європейській безпеці.

Важливе значення для втілення в життя ідеї стратегічної автономії ЄС мало набуття чинності Лісабонського договору 2009 року, який не тільки надав Європейському Союзу правосуб'єктності на міжнародній арені, а й конкретизував його зовнішньополітичні та безпекові пріоритети та запровадив посаду Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Навіть, судячи з назв стратегічних документів у сфері зовнішньої та безпекової політики можна зробити висновки, про те, що з боку ЄС відбувається постійний пошук адекватних відповідей на виклики міжнародного середовища, що постійно трансформується. Якщо Європейська стратегія безпеки 2003 року мала назву «Безпечна Європа у кращому світі», то Глобальна стратегія зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу 2016 року називалася «Спільне бачення, Спільні дії: Сильніша Європа», а у 2022 році це вже «Стратегічний компас безпеки та оборони для Європейського Союзу, який захищає своїх громадян, цінності й інтереси та сприяє міжнародному миру і безпеці», що свідчить про збільшення загроз європейській безпеці.

Головними документами для розуміння змісту стратегічної автономії ЄС є Глобальна стратегія 2016 р. та Стратегічний компас з безпеки та оборони 2022 р., в яких міститься узагальнене бачення пріоритетів розвитку ЄС в сучасному світі та еволюція цього бачення в умовах швидких змін, нових викликів та непередбачуваності результатів, які притаманні сьогоденню.

Розглядаючи *Глобальну стратегію ЄС 2016 р.* слід відзначити п'ять пріоритетів зовнішньополітичної діяльності ЄС: 1) посилення безпеки й оборони; 2) інвестування у стійкість держав і суспільств на сході і півдні; 3) розвиток інтегрованого підходу до конфліктів і криз; 4) сприяння і підтримка

спільного регіонального порядку; 5) посилення глобального управління на основі міжнародного права [2].

Основними принципами для реалізації цих пріоритетів є:

- єдність, без якої в умовах складного світу нема шляхів реалізації вищезазначених цілей;
- готовність співпрацювати з іншими партнерами для усунення зовнішніх загроз, сприяння безпеці, демократії та процвітання своїх громадян;
- відповідальність, участь у житті Європи та прилеглих східних і південних регіонів з метою усунення конфліктів, а також захисту прав людини [2].

При цьому провідною метою у сфері оборони проголошується збільшення потенціалу ЄС діяти автономно від НАТО у випадку необхідності, посилення його безпекових можливостей шляхом поглиблення взаємодії держав-членів щодо ефективного використання наявних ресурсів разом із збільшенням оборонних бюджетів.

Щодо змісту *Стратегічного компасу 2022 р.*, то в ньому міститься глибокий аналіз основних тенденцій розвитку сучасного світу, а також викликів та загроз для ЄС у ньому. Крім того, для покращення здатності захищати безпеку самого Союзу та його громадян виділяються чотири пріоритетні напрямками діяльності:

1. *Дії* - бути здатними діяти швидко і рішуче, коли вибухає криза, разом з партнерами якщо це можливо, і самотужки, коли це необхідно. З цією метою планується зробити наступне: посилити цивільні і військові місії та операції спільної політики безпеки та оборони, надавши їм більш потужні і гнучкі мандати, сприяючи швидкому і гнучкому процесу прийняття рішень і забезпечуючи більшу фінансову солідарність; розвивати потенціал швидкого розгортання ЄС, який дозволить швидко розгорнути до 5000 військовослужбовців у несприятливих умовах для врегулювання різних типів криз; посилити структури командування і управління, зокрема, військове планування і проведення операцій, а також посилити готовність і співробітництво шляхом посилення військової мобільності і регулярного проведення навчань, зокрема, для спроможності швидкого розгортання [1].

2. *Безпека* - посилити здатність передбачати загрози, гарантувати безпечний доступ до стратегічних сфер і захищати своїх громадян. З цією метою необхідно: посилювати розвідувальні можливості, такі як Єдина система розвідки і аналізу ЄС (SIAC), для покращення ситуаційної обізнаності і стратегічного передбачення; створити гібридний інструментарій ЄС, який об'єднує різні інструменти для виявлення і реагування на широкий спектр гібридних загроз (спеціальний інструментарій для протидії іноземним інформаційним маніпуляціям і втручанням); продовжувати розвивати політику кіберзахисту ЄС, щоб бути краще підготовленими до кібератак і реагувати на них; посилити дії в морській, повітряній і космічній сферах, зокрема шляхом розширення Координованої морської присутності на інші регіони, а також шляхом розробки Космічної стратегії ЄС для безпеки і оборони [1].

3. Інвестиції – потрібно більше і якісніше інвестувати в потенціал та інноваційні технології, заповнювати стратегічні прогалини та зменшувати технологічну і промислову залежність. З цією метою передбачається: більше витратити на оборону і вдосконалювати розвиток власних сил і засобів планування для кращого реагування на оперативні реалії і нові загрози та виклики; шукати рішення для розвитку необхідних стратегічних сил і засобів для місій і операцій, а також сил і засобів наступного покоління в усіх оперативних сферах, таких як високотехнологічні військово-морські платформи, майбутні бойові повітряні системи, космічні засоби і основні бойові танки; повною мірою використовувати Постійне структуроване співробітництво та Європейський оборонний фонд для спільного розвитку передових військових сил і засобів та інвестування в технологічні інновації в сфері оборони і створити новий Центр оборонних інновацій в рамках Європейського оборонного агентства [1].

4. Партнерство – повинні зміцнювати співпрацю з партнерами для подолання спільних загроз та викликів. З цією метою пропонується: посилювати стратегічне партнерство з НАТО і ООН через більш структуровані політичні діалоги, а також оперативне і тематичне співробітництво; посилювати нашу співпрацю з регіональними партнерами, в тому числі з ОБСЄ, АС та АСЕАН; посилювати співпрацю з такими країнами, як США, Норвегія, Канада, Велика Британія та Японія, які мають спільні цінності та інтереси; розвивати відносини з країнами Західних Балкан, східними і південними сусідами, країнами Африки, Азії та Латинської Америки; створити Форум партнерства ЄС з питань безпеки і оборони для більш тісної і ефективної роботи з партнерами над вирішенням спільних проблем [1].

Важливим кроком на шляху втілення в життя концепції стратегічної автономії ЄС стало створення Постійного структурованого співробітництва, PESCO (2017 р.) та Європейського оборонного фонду, EDF (2021 рік). PESCO передбачає збільшення координації між державами-членами ЄС у сфері проведення спільних операцій, розвитку оборонного потенціалу (наприклад, уніфікація виробництва певних видів озброєнь), а Європейський оборонний фонд призначений фінансувати дослідження у галузі оборони. Разом з тим, заслуговує на увагу план Президентки Європейської Комісії Урсули фон дер Ляєн «Переозброєння Європи» (ReArm Europe), який є комплексом пропозицій щодо використання всіх фінансових важелів, якими володіє ЄС, щоб допомогти країнам-членам швидко та істотно збільшити витрати на обороноздатність до 2030 року.

Суттєвою перешкодою на шляху реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС залишається дефіцит узгодженої позиції всіх країн-членів щодо стратегічного бачення ролі Євросоюзу в новій структурі міжнародних відносин та у забезпеченні глобальної безпеки, але це частково компенсується добровільністю участі окремих країн в певних ініціативах.

Враховуючи той факт, що переважна більшість країн-членів ЄС одночасно входять до складу НАТО, слід зазначити, що заходи на рівні ЄС, спрямовані на посилення обороноздатності та розвиток військово-промислових

можливостей країн-членів, не суперечать інтересам Альянсу, а навпаки, тут інтереси ЄС та НАТО співпадають.

Ідея стратегічної автономії передбачає зменшення залежності ЄС від ресурсів та можливостей НАТО, формування власних військових та командних структур, здатних самостійно проводити військові операції та швидко реагувати на загрози без погодження з командуванням Альянсу та іншими членами НАТО. Встановлення більш чіткого розподілу обов'язків між ЄС та НАТО та налагодження між ними ефективної взаємодії буде найоптимальнішим варіантом розвитку відносин у майбутньому, що буде сприяти формуванню стійкої архітектури європейської безпеки.

Таким чином, стратегічна автономія ЄС – це здатність діяти автономно, коли і де це необхідно, і з партнерами, де це можливо. Беручи до уваги багатовимірність концепції безпеки, слід відзначити, що станом на сьогодні питання стратегічної автономії ЄС, яке першочергово було пов'язано лише з питаннями оборони, тепер поширюється і на інші сфери як-то економіка, енергетика, торгівля, промислова політика тощо. В контексті цього, слід зазначити, якщо у політико-оборонній сфері стратегічна автономія ЄС пов'язана із здатністю самостійно відповідати на виклики та загрози, то у економічній та інших сферах мова іде про послаблення залежності від інших учасників світового співтовариства.

У глобалізованому світі, де тісно переплетені політичні, економічні, безпекові, енергетичні, технологічні та інші аспекти світової політики, жоден учасник міжнародних відносин, у тому числі і Європейський Союз, не зможе бути абсолютно самодостатнім у питанні реалізації своїх інтересів та забезпечення безпеки, але незважаючи на це, прагнення мати стратегічну автономію є об'єктивною необхідністю для суб'єкта, який пране зайняти гідне місце в сучасній системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. A Strategic Compass for Security and Defence. For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Council of the European Union (2022). URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf (дата звернення: 19.12.2024).
2. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy (2016). URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 19.12.2024).